

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційне дослідження Якимової Ірини Олександрівни на тему «ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ САМОПІЗНАННЯ В ОБДАРОВАНИХ ПІДЛІТКІВ», подане на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертація Якимової Ірини Олександрівни присвячена надзвичайно цікавій та актуальній темі – вивченню психологічних особливостей розвитку самопізнання в обдарованих підлітків. Автором дисертації коректно сформульована проблема щодо психолого-типологічної або психодинамічної неконгруентності особистості інтелектуально обдарованих підлітків, наявності деструктивних тенденцій у розвитку психіки цих дітей, що може бути обумовлено емоційними переживаннями. Сучасні дослідження свідчать про збільшення кількості обдарованих підлітків, що не впевнені у власних здібностях та у собі, мають суперечливу самооцінку та часто не знають своїх сильних сторін. Така ситуація змушує фахівців-психологів шукати першопричини цих явищ. Вивчення онтогенезу таких дітей необхідно для формування ефективної системи корекції розвитку та виховання взагалі. Обдарований підліток зіштовхується із необхідністю пізнання себе у дзеркалі суспільних уявлень про ідеал нормативного суспільного індивіда. Ці суперечності породжують рух самопізнання і результати цього руху – знання про себе. Ключовим моментом у розвитку самопізнання обдарованих підлітків (і розвитку їхньої обдарованості) є перехід від інтерперсональної до інтраперсональної орієнтації. Цей перехід розпочинається всередині підліткового віку, відкриваючи водночас сензитивний період у розвитку самопізнання.

Спираючись на аналіз психокорекційної роботи з використанням комплексу тематичних вправ та ігор, автор досліджує вплив **обдарованості** на самопізнання і поведінкову адаптацію підлітків. Отже, представлене

дослідження являє собою продуктивну спробу зробити свій внесок у розв'язання актуальної науково-практичної проблеми щодо розвитку самопізнання обдарованих підлітків.

Зроблений автором теоретико-методологічний аналіз сучасного стану наукових тенденцій вивчення основних механізмів та умов самопізнання в контексті психологічної допомоги обдарованим підліткам, дозволив дійти висновку про недостатність вивчення змістової сторони цього явища, що зумовлює не повне розкриття сутності психолого-педагогічної підтримки особистісного саморозвитку обдарованих підлітків.

Таким чином, утворюється новий предмет дослідження. А саме, психологічні особливості розвитку самопізнання обдарованих підлітків в умовах навчально-виховного процесу.

Мета дослідження відповідає рівню кандидатської дисертації. Відповідно до мети дослідження були поставлені завдання, вагомі за обсягом та змістом.

Таким чином, наукова новизна і теоретичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягають у тому, що:

обґрунтовано та розроблено комплексну діагностичну процедуру дослідження психологічних особливостей самопізнання обдарованих підлітків та програму розвитку самопізнання обдарованих підлітків;

розроблено та практично використано модель розвитку самопізнання обдарованих підлітків;

експериментально досліджено психологічні особливості самопізнання обдарованих підлітків за такими критеріями: рівневою структурою, спрямованістю самопізнання, часовими особливостями, когнітивною структурою, локусом контролю, здатністю до самопізнання, розвитком рефлексивності, рівнем самоусвідомлення;

удосконалено категорію понять «самопізнання», «розвиток самопізнання», «обдарованість», «самопізнання обдарованих підлітків». Характеризуючи роботу, слід відзначити обґрунтованість методологічних

засад дослідження, які відповідають предметному спрямуванню. Використана теоретична база повною мірою забезпечує висвітлення проблематики та можливість вирішення дослідницьких завдань.

Слід визнати актуальним і продуктивним напрям автора щодо вивчення внутрішніх механізмів які створюють сприятливі умови для ефективного самостійного розвитку пізнання, спрямованого на себе та на своє внутрішнє «Я». Обдарованим підліткам рекомендується зосередити увагу на цілеспрямованій самопізнавальній діяльності. Основні проблеми таких підлітків найчастіше пов'язані з недостатньою компетентністю у питаннях пізнання себе та власної обдарованості, коли першоджерелом є підвищена тривожність дитини, сформована під впливом сімейних конфліктів або неправильного стилю виховання. Викликана цим загальна непевненість в собі, схильність панічно реагувати на будь-які труднощі переносяться пізніше і в доросле життя. Постійний неуспіх в справах з часом призводить до появи песимістичного підходу до дійсності у таких людей.

Дисертанткою визначено базові поняття і основні теоретичні підходи дослідження проблеми психологічних особливостей самопізнання обдарованих підлітків. «Самопізнання» трактується як основа існування та прояву свідомості, спрямованої на власне «Я», пізнання себе. «Розвиток самопізнання» розглядається як стихійний процес кількісних та якісних змін і як процес цілеспрямованого впливу на самопізнання. «Обдарованість» визначається як неповторна за поєднанням і особливостями розвитку система високих. інтелектуальних і творчих здібностей людини та мотивації до пізнання.

Досить вдалим у роботі є дослідження моделі розвитку самопізнання обдарованого підлітка, фундаментальною психологічною особливістю якого є суперечності між інтерперсональним та інтраперсональним вимірами здобуття ним знань про себе та свої можливості, що виступають рушійною силою цього процесу. На основі отриманих якісних та кількісних результатів прослідковуються відмінності у розвитку самопізнання в залежності від рівня

розвитку інтелекту та здібностей обдарованих та звичайних підлітків. Обдаровані підлітки переважно мають внутрішній локус контролю, неохильні до конформізму, заглиблюються у філософські проблеми, характерною для них є внутрішня потреба зайняти позицію дорослої людини.

Дисертантка розробила методичні рекомендації для психологів і педагогів щодо супроводу самопізнання обдарованих підлітків та для самих обдарованих підлітків з розвитку їх самопізнання. Акцентується увага на ефективності самовиховання й пропонуються способи сприяння цьому процесу. Для організації тренінгів з розвитку самопізнання обдарованих підлітків представлено ігри, вправи та завдання, що стимулюють пізнання себе та власних здібностей.

Доцільно відмітити, що конкретизовані об'єкт і предмет, мета і завдання відображають логіку теоретичних та експериментальних досліджень. Також простежується взаємозв'язок між зазначеними у вступі до дисертації дослідницькими завданнями та теоретико-науковою новизною і практичним значенням, тобто усі складові характеристики роботи взаємозв'язані і логічно обумовлюють один одного. Така особливість дає змогу охарактеризувати роботу як логічно вивірене, структурно-завершене дослідження.

Практичне значення даного дослідження полягає в розробці комплексної діагностичної процедури дослідження психологічних особливостей самопізнання обдарованих підлітків та програми розвитку самопізнання обдарованих підлітків, які можуть бути використані шкільними психологами, педагогами у роботі з обдарованими підлітками. Результати проведеного теоретичного та експериментального дослідження можуть використовуватись у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів різного типу.

У висновках цілком обґрунтовано представлено узагальнені результати та окреслено перспективи подальшого вивчення проблеми. Результати

дослідження викладені чітко й послідовно, що свідчить про досягнення поставленої мети та успішне розв'язання поставлених задач.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертаційного дослідження. На основі аналізу дисертації, автореферату та публікацій можна зробити висновок, що виконана робота є самостійним, завершеним дослідженням, яке характеризується новизною, має теоретичну та практичну значущість.

Оцінюючи роботу в цілому позитивно, доцільно висловити деякі зауваження та побажання:

1. Висновки за розділом 1 можна скоротити і зробити більш конкретними.
2. Зауваження щодо оформлення роботи: у тексті трапляються помилки: бажано писати не отримані дані, а одержані; має місце неправильне чергування прийменників (і,й,у,в) на початку і в середині речень; у бібліографії з помилкою описується посилання на дисертації (потрібно писати ПШБ авторів повністю), див п.п. 39, 55, 158, 171.
3. Зауваження щодо оформлення додатків. Слово «Додаток» пишеться посередині рядка над заголовком додатку. Додатки послідовно позначаються великими літерами укр. абетки, за виключенням літер Г,Є,І,Й,О,Ч,Ь.
4. В авторефераті мають місце граматичні помилки.

Офіційний опонент:
доктор психологічних наук,
доцент, завідувач кафедри
соціальної роботи та психології
НУБіП України

В.М. Шмаргун